

Крисоватий А.І., к.е.н., доцент
кафедри фінансів ТАНГ

ОФФШОРНИЙ БІЗНЕС І ПОДАТКОВІ ЕКСТЕРНАЛІЇ

На даний час відомо багато різноманітних видів та форм преференційного оподаткування. В основному, фіскальні екстерналії існують у вільних економічних зонах (ВЕЗ). Дослідження цього питання є досить актуальним для України, адже у нас в державі законодавчо затверджено вже п'ять вільних економічних зон. Такі зони функціонують в різних куточках світу (на острівних територіях Великобританії, в Карибському та Тихоокеанському регіоні, в Європі, Африці, Центральній та Пд. Америці) і постійно удосконалюються і розвиваються. Однак можна виділити характерні риси, що притаманні кожній з них. Це:

- локальність території;
- дія на даній території особливого, більш пільгового юридичного і фінансово-економічного режиму - зони відносно автономні щодо економічних і законодавчих умов, що існують в цілому в країні; в деяких випадках місцевій адміністрації надається право прийняття рішень по широкому колу економічних питань. Поряд з цим діяльність суб'єктів ВЕЗ опирається на всебічну урядову підтримку і гарантії;
- наявність певної спеціалізації економічної діяльності.

Мета, яку переслідують країни, що створюють ВЕЗ, може бути різною - в залежності від рівня їх економічного розвитку, соціально-економічних обставин, конкретних

географічних та інших особливостей. Для багатьох країн найважливішою метою ВЕЗ є створення нових робочих місць. Даний аспект має особливе значення для країн з надлишком працездатного населення. Для країн, що розвиваються, пріоритетом може стати залучення високих технологій, розвиток експортного потенціалу, підвищення рівня кваліфікації робочої сили.

Відносно механізмів оподаткування у вільних економічних зонах і створення умов для становлення оффшорного бізнесу виділяють дві групи країн, які розглядають як податкові гавані:

1. Країни, що розвиваються і проводять політику залучення іноземних капіталів. Вони встановлюють для іноземних суб'єктів низькі ставки податків (Антильські острови, Гон-Конг), або взагалі відмінюють оподаткування капіталу, який імпортується (Багамські, Бермудські о-ви). Ця група країн не має податкових угод з іншими країнами, що забезпечує конфіденційність фінансової інформації, відсутність юридичних зобов'язань по сплаті податку в країні їх резидентства.

2. Країни, що забезпечують відносні пільги в оподаткуванні деяких видів доходу, що обумовлені специфікою внутрішнього податкового законодавства (Люксембург, Швейцарія та інші).

Відмінність податкових гаваней від оффшорних зон в тому, що в перших подібні пільги надаються всім іноземним (нерідко і всім національним) компаніям, а в других - тим іноземним компаніям, котрі здійснюють операції з нерезидентами (т.зв. оффшорним компаніям). Однак в багатьох випадках різниці між цими гаванями і центрами провести вже неможливо.

Під оффшорною компанією розуміють приватну, що належить громадянам, тобто фізичним особам або компаніям (юридичним особам), але не державі, іноземну або національну компанію, що зареєстрована в державі, законодавство якої передбачає оффшорний статус для компанії особливого роду, яка не здійснює своєї господарської діяльності на території даної країни. Володіння оффшорною компанією може бути відкритим і координаційним (таємним). В другому випадку встановити реальних власників практично неможливо.

Оффшорні компанії вигідно відрізняються:

- спрощеною процедурою реєстрації;
- низькою ставкою корпоративного податку або взагалі його відсутністю;
- мінімальним обсягом і спрощеною процедурою щорічної звітності.

При виконанні певних умов податок на прибуток або не сплачується взагалі, або сплачується в символічному розмірі. Головними же умовами є управління за кордоном і відсутність доходів з джерел в країні реєстрації (крім банківського кредиту).

За допомогою оффшорних компаній досягаються дві взаємопов'язані цілі: по-перше, захист від надлишкового оподаткування; по-друге, отримання статусу найбільшого благосприяття для інвестування. На практиці власник, що проживає в країні з високим рівнем оподаткування реєструє своє підприємство в іншій країні, де рівень оподаткування значно нижчий. Для фізичних осіб з високим рівнем доходів одним з шляхів зниження оподаткування є зміна статусу на юридичну особу і законне зменшення податку. До речі, розкриття імен власників компанії можливе лише у випадку слідства, а більшість оффшорних центрів, не відносять до кримінальних правопорушень порушення податкового і митного законодавства.

Простота і дешевизна реєстрації (близько \$1-2 тис.), можливість користування відносно не дорогими послугами місцевих секретарських і фінансових фірм, що спеціалізуються на управлінні оффшорними компаніями, роблять їх вигідними для здійснення комерційної, фінансової, страхової та іншої діяльності.

Однак, поряд з масою позитивних моментів оффшорного бізнесу, існує ряд проблем. Чемає сенсу відкривати просто оффшорну компанію, оскільки з усіх засобів, що терераховані в таку фірму, необхідно спочатку заплатити податки в повному обсязі. Тому необхідно вибрати регіон, з яким є угода про уникнення подвійного оподаткування.

Оффшорні компанії можуть викликати недовіру у органів влади, інших приватних фірм, котрі не наважуються заключати з ними контракти, а також у банків, котрі хочотячи надають їм кредити. Причина проста: коли оффшор порушив свої зобов'язання, по де шукати винних: на Валуату, в Коста-Ріці чи ще в якійсь екзотичній країні? Тому необхідно для крупних операцій створення компанії в менш гостинних країнах, в комбінації оффшорними структурними елементами.

Як створити оффшорну компанію? Цим займаються спеціалізовані консалтингові компанії за кордоном. Вони беруть на себе підготовку документів, державну реєстрацію компанії, доставку документів замовнику, відкриття рахунку в банку. За бажанням

замовника, вони можуть і надалі опікуватися фірмою, навіть скласти щорічну звітність і подавати її на розгляд.

У спрощеному вигляді ринок оффшорних компаній має 3-рівневу будову:

I рівень - адвокатські контори в країні реєстрації;

II рівень - адвокатські контори в розвинутих країнах;

III рівень - місцеві агенти (фірми, дистриб'ютери) адвокатських контор в західних країнах.

Страхові компанії.

Страхування сучасних ринків в звичайних страхових компаніях обходиться компаніям все дорожче. Деякі компанії створюють свої власні страхові філіали для страхування власних ризиків. Створення каптивних страхових компаній особливо вигідно тим компаніям, котрі мають можливості включати страхові премії в собівартість продукції. Така методика самострахування через переказ страхового резерву в оффшорну компанію особливо приваблива тим, що доходи, отримані від використання цього резерву каптивною компанією, не обкладаються податками.

Сучасний європейський підхід до страхової справи, який прийнятий також у всіх основних оффшорних юрисдикціях, поділяє страхові продукти на 2 категорії: "страхування життя" і "страхування, що пов'язане із страхуванням життя", або інше страхування. На практиці даний поділ виражається в розрізі в процедурах ліцензування, вимогах до формування резервів, нормах (маржі) платоспроможності. Страхування життя регулюється суворіше, ніж інші види страхування. На ринках страхування життя спеціалізуються Великобританія, Німеччина, а також Нідерланди і Ірландія. По інших видах страхування лідерами є Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія і Великобританія, на долю яких припадає 88% страхових премій від даних видів страхування в Європі.

Для компаній, що зареєстровані в оффшорних зонах, найчастіше потрібно отримати спеціальний дозвіл влади даної країни для здійснення діяльності на її території і з її резидентами. Проте, це правило не стосується каптивного страхування, страхування інших оффшорних компаній, добровільного страхування експортно-імпортних операцій і міжнародних кредитів, а також перестрахування. Для компаній, що здійснюють страхування життя та здоров'я, застосовуються жорсткі умови щодо маржі платоспроможності і до гарантійного фонду; дані вимоги стосуються і генеральних страхових компаній, що створюються в оффшорних зонах. До оффшорних компаній типу ехерт і каптивних страхових компаній застосовуються пільгові або нульові ставки і коефіцієнти.

В різних оффшорних зонах вимоги до страхових компаній різні. Розглянемо їх на прикладі 2 оффшорних юрисдикцій - о. Джерсі і о. Мен.

За останні роки Джерсі отримує велику популярність серед замовників каптивних страхових і перестраховувальних компаній, оскільки острів знаходиться в зоні дії європейського страхового простору, а законодавство і економічне середовище на Джерсі сприятливі для розвитку бізнесу і, зокрема, страхового. В 1983 році на Джерсі був прийнятий Закон про страховий бізнес, вимоги якого до засновників даних компаній досить жорсткі:

- стійкий фінансовий стан;
- досвід в страховій справі і перестраховуванні;
- підтримання певного співвідношення "резерви-премії";
- перестраховування в першокласних перестраховочних компаніях;
- кваліфікований персонал;
- вигідність страхового бізнесу для економіки острова та деякі інші.

Щоб отримати дозвіл на здійснення страхової діяльності, необхідно представити Уповноваженому по комерційних справах бізнес-план на 3 роки вперед, внести першопочатковий капітал не менше 1 млн. американських доларів. Щорічно проводиться перевірка відповідності діяльності закону і ліцензії. Засновники можуть вибрати для свого філіалу одну з двох юридичних форм:

- 1) компанія-резидент для цілей оподаткування;
- 2) компанія, звільнена від податків - ехерт. В даному випадку компанія буде платити тільки щорічний збір в сумі 7500 американських доларів.

Головна умова даного бізнесу на Джерсі - щоб сумарний податок, що сплачується компанією в бюджет острова, не був менший 2% її прибутків.

Острів Мен, розташований в центрі Британських островів, має власний парламент, приймає власні закони і відповідає за проведення фінансової і соціальної політики, але він підзвітний Великобританії. Як і Джерсі, підтримує специфічні відносини з ЄС. За останні

роки страховий бізнес на острові розвивається особливо інтенсивно. Багато ТНК відкрили свої капітивні страхові філіали на ньому (загальне число страхових компаній на острові на 1996 рік було близько 150). Страхові і перестрахові компанії, як правило, спеціалізуються на певних групах ризиків і діють тільки за межами острова. Страхова компанія, що є нерезидентом о-ва Мен, але здійснює свою діяльність на його території через своє відділення, сплачує податковий податок за ставкою 20%. Якщо страхова компанія веде свою діяльність виключно за межами острова, використовуючи її як місце реєстрації і управління, то вона подає заяву на ім'я Ассесора податкового податку на звільнення від сплати податків на прибутки від страхової діяльності; а також на доходи від інвестування, дивідендів і зарплату директорів. Звітність складається щорічно після аудиторської перевірки і кожен квартал складається і подається в Управління страхування фінансовий поточний звіт. Управління страхування і назначений ним Інспектор (Супервізор) здійснюють нагляд за страховими компаніями.

Компанії на о-ві Мен можуть створюватися лише у формі компаній з обмеженою відповідальністю. Допускається обмеження відповідальності акціями або гарантією. Особа бенефіціарних власників страхової компанії повинна бути розкрита для органів влади.

В світі нараховується близько 1500 таких компаній переважно на Бермудських островах.

Інвестиційні компанії.

Інвестиційні компанії створюються в оффшорних центрах і податкових гаванях звичайно у вигляді фондів, активи котрих складаються з цінних паперів, іншої власності і готівки. На основі цих активів вони можуть випускати і власні акції. Інвестиційні компанії у формі фондів звичайно управляються спеціально створеними для цього на місці дочірними фірмами. Статус фірми потребує наявності довіреної особи і фінансового радника (часто це брокерська фірма або комерційний банк з якого-небудь великого фінансового центру).

Вигідність створення інвестиційних компаній в центрах перш за все в тому, що в більшості в цих точках немає податку на доходи від приросту капіталу, котрий понижує дохідність фінансових операцій.

Кращими місцями для інвестиційних компаній є Нормандські о-ви, о-в Мен, в півній мірі Люксембург. Звичайно, створюються вони професійними фінансовими організаціями і окремими особами (банками, брокерами).

Оффшорний банк.

Взагалі жоден великий міжнародний банк не обходився без відкриття власного оффшорного філіалу чи відділення. В міжнародних банківських кругах відомо, що в сучасних умовах запустити ефективну фінансову схему і організувати податкове планування практично неможливо без виходу в оффшорні зони. В світі існує кілька оффшорних зон, що мають давню репутацію світових фінансових і банківських центрів: Кайманові о-ви, Багамські о-ви, о.Кіпр, о.Мен, о-ва Гернзі та Джерсі, Мальта та інші. Не дивлячись на те, що території цих країн невеликі, їх роль в світових фінансах може порівнюватися з роллю економічних гігантів.

Банки засновуються в оффшорних і податкових гаванях перш за все для здійснення операцій на ринку євровалют. Основна маса подібних банків зареєстрована в основних центрах євровалютного ринку - Люксембурзі (центр випуску єврооблігацій, тут відсутні вимоги до банківських резервів і діє ліберальне законодавство в відношенні холдингових компаній, що дозволяє ефективно поєднувати діяльність банків з діяльністю холдингів); Швейцарії (відсутній валютний контроль, немає гербового збору), а також в Лондоні та Нью-Йорку з їх спеціальними пільгами для оффшорних банків (подібні пільги є в Ірландії).

Найбільш розповсюдженою формою оффшорного підрозділу, що створюється іноземними банками, є т.зв. "банк без персоналу". Це відділення або філіал, управління яким здійснює інший банк (місцевий) по договору із засновником. Місцевий банк ніби надає оболонку для функціонування іноземного відділення чи філіалу.

Оффшорні банки, не залежно від країни інкорпорації, мають цілий ряд переваг, зокрема:

- банку не потрібно відкривати власний офіс, чим досягається економія на адміністративних видатках;
- банк отримує вихід на міжнародні євровалютні ринки розміщення депозитів і синдигованих кредитів;
- прибуток, який отримує оффшорне відділення чи філіал, накопичується в оффшорній зоні і репатриюється лише в необхідних кількостях і з такою регулярністю, яка дозволяє досягати зниження податків;

- серовалютні депозити оффшорного підрозділу можуть бути використані материнським банком в країні його місцезнаходження;
- оффшорний банк має право надавати послуги іншим оффшорним компаніям;
- оффшорний банк нараховує проценти по клієнтським депозитам, котрі не обкладаються податками у джерела.

Діяльність оффшорних банків в крупних фінансових центрах в значній мірі контролюється органами влади даних країн. Для здійснення контролю над діяльністю таких банків в малих країнах і територіях в Лондоні діє *Offshore Group of Banking Supervisors*, котра охоплює 15 оффшорних центрів, в тому числі Гібралтар, Кіпр, о-в Мен, Нормандські о-ва.

В результаті рівень секретності операцій і вкладів оффшорних банків знижується. Корабельні компанії.

Оффшорні корабельні компанії поділяються на:

- кораблевласницькі (*shipping companies*);
- корабле-користувацькі (*ship – management companies*).

Перший тип націлений на володіння одним кораблем чи флотом. Кораблевласник відповідає за відповідність кораблів прийнятим міжнародним стандартам і регулярно проведення інспекцій, оформляє приписку кораблів і отримання прапора, слідкує за їх технічним станом. Кораблевласницькі компанії можуть також фінансувати купівлю, будівництво чи ремонт кораблів, отримувати кредити під заставу кораблів і т. ін.

Другий тип створений для управління кораблевласницькими компаніями і конкретними кораблями, найму персоналу, в тому числі командного складу, фрахтових і чартерних контрактів і т. ін. В світовій практиці є багато прикладів, коли кораблевласницькі і управлінські функції поєднуються в одній особі, але рахується, що подія володіння і управління забезпечує більшу стабільність бізнесу, бо ризики володіння і ризики управління значно відрізняються і можуть впливати на бізнес в різний час і при різних обставинах.

Вже давно для цілей кораблеволодіння і управління використовуються оффшорні юрисдикції, що дозволяють отримати максимальні податкові пільги, не знижуючи при цьому рівня сервіса, необхідного для нормального функціонування кораблів. Так, наприклад, на о. Мен чи на Кіпрі, оффшор замість податку на прибуток платить невеликий щорічний реєстраційний збір.

Однак, разом з тим оффшорна приписка не завжди є повною гарантією звільнення від податків в інших країнах, що мають свої власні поняття терміну резидентності для цілей оподаткування. В світовій практиці оподаткування кораблів діє цілий ряд факторів, що включають, крім місця приписки, наявність договору про уникнення подвійного оподаткування (з однієї сторони, між країною приписки і країною походження акціонерів, і, з іншої сторони, між країною приписки і країною, з якою здійснюється бізнес); наявність сприятливого законодавства в країні походження акціонерів, що дозволяє акумулювати прибуток за кордоном і не сплачувати податків в країні походження акціонерів аж до репатріації прибутку.

Так, наприклад, не кожна оффшорна корабельна компанія, що зареєстрована в податковій гавані (т. т. в зоні з низьким або нульовим оподаткуванням), зможе повністю використати дану перевагу, якщо вона здійснює свій бізнес з США. Справа в тім, що у відповідності з Актом про податкову реформу 1986 року, нерезиденти США, що отримують доход від використання, найму чи оренди корабля чи контейнера, що використовується даним кораблем між США та іншою країною, або тільки в водах США, повинні заплатити податок з 50% доходів, що отримані таким чином (100% у випадку операцій тільки в територіальних водах США) по ставці 14%.

Іноді для підвищення репутабельності свого бізнесу кораблевласники реєструють корабель в оффшорній юрисдикції, і тим самим мінімізують податок на капітал і дивіденди, а управління бізнесом здійснюють з іншої юрисдикції, наприклад, з Великобританії. Тоді частина податкових переваг нівелюється, бо в Великобританії поняття резидентності для цілей оподаткування включає в себе і місце володіння і місце управління. Тобто доходи управлінської компанії, одержані в Великобританії або в іншій країні світу, обкладаються податком в Великобританії на глобальній основі, але можуть бути зменшені, якщо є в наявності договір про уникнення подвійного оподаткування, на суму податку, що виплачений в країні, з якою підписаний даний договір, при пред'явленні відповідного свідоцтва податкових органів даної країни.

Найчастіше корабельні компанії реєструються в Ліберії і Панамі, а з європейських країн - в Сан-Маріно та на Кіпрі.

Холдингові компанії.

Крупні компанії з міжнародними активами організують свою власність створенням оффшорного холдингу. Це дозволяє їм мінімізувати вплив різних фінансових режимів, податкових систем, валютних ризиків, політичних ризиків і практик ведення бухгалтерського обліку.

Англійське слово "holding" означає "володіння". Холдинг можна визначити так: це компанія, котра спеціалізується головним чином на прямих інвестиціях в інші компанії і отримує доходи у формі дивідендів та %. Слід визначити, що володіння портфельними інвестиціями не дає компанії статус холдингу. Можна виділити 3 основні функції, які виконує холдинг:

1. Одною з основних функцій холдингу є володіння іноземними філіалами. Оффшорний холдинг, що створений в якості проміжної ланки між кінцевим власником і закордонними філіалами, дозволяє уникнути відображення рахунків філіалів на рахунках кінцевого власника, приховати зв'язок між кінцевим власником та його активами, а також скасувати деякі інші обмеження і забезпечити додаткову гнучкість в управлінні.

2. Другою функцією холдингу є управління фінансами. Компанія, що володіє активами в різних частинах світу, має потребу в механізмі балансування різних податкових систем, фінансових потоків, руху доходів. Запуск такого механізму в країні походження кінцевого власника, може призвести до катастрофічних податкових наслідків. Тому створення оффшорного холдингу є реальним виходом з цієї ситуації, при якій різні проблеми зводяться до купи в спільному центрі, і при цьому центр не стає більш незахищеним. Такий фінансовий центр може накопичувати прибутки філіалів, контролювати їх валютне становище, використовувати накопичені засоби для реінвестування в ті філіали, котрі цього потребують.

3. Третьою функцією холдингу є управління інвестиціями. Найоптимальніший спосіб розміщення інвестицій за кордоном - не напряму, а через власного посередника (т. т холдинг). Ця форма дуже часто використовується при інвестуванні в статутні капітали компаній або в нерухомість.

Щоб усі ці параметри з'єдналися в одне ціле, потрібно створювати холдинги там, де є сприятлива економічна і правова кон'юнктура. Перш за все мова йде про такі країни, як Голландія і Люксембург.

Створення холдингу потребує наявності у його засновника суттєвих фінансових ресурсів, бо створення і підтримка об'ємних міжнародних структур завжди означає великі довгострокові затрати. Більш того, сучасна холдингова структура ніколи не буває однорідною, а, як правило, включає в себе різні спеціалізовані елементи, наприклад, капітивний банк, страхову компанію, інвестиційні, брокерські, лізингові та інші підрозділи - поряд з традиційними торговими елементами, з яких найчастіше починається утворення холдингів. Крупні холдинги можуть вимагати створення спеціалізованої управлінської компанії, більш розвинуті холдингові структури включають 1 або кілька трастів і фондів, що забезпечують фінансову і функціональну стійкість протягом багатьох десятиріч, а іноді і століть.

Законодавство холдингових країн включає ряд вимог, що стосуються мінімального розміру виплаченого капіталу, кількості і статусу акціонерів директорів, формату щорічної звітності. Але для збереження податкових пільг і спрощених вимог для звітності діяльність компанії повинна бути націлена головним чином на пасивне володіння, плюс фінансування і інвестування по встановленому законом формату. Якщо холдинг напряму вмішується в управління компаніями, що належать йому, або надає кредити компаніям, що не належать до одної групи, його статус може бути відізваний. Якщо порушення були незначними, то холдинг не ліквідується, але пільгові ставки оподаткування (4%) скасовується, а прибуток оподатковується за не пільговими ставками (45%).

Найбільша кількість холдингів у світі розташовано в Ліхтенштейні (близько 20 тис.), Швейцарії (10 тис.) і Люксембурзі (2 тис.). Є деякі певні пільги для холдингів і в Нідерландах - там не обкладаються податком дивіденди, що отримує місцева компанія від участі в капіталі інших компаній.

На жаль, в Україні при переході до ринку так і не було створено дієвої преференційної системи по відношенню до власних інновацій і залучення іноземних інвестицій. Разом з тим, в умовах дефіциту ресурсів, і перш за все фінансових, для України найбільш прийнятна саме інтелектуально - інноваційна модель розвитку, що дозволяє найбільш повно використовувати її власний інтелектуальний потенціал, бо за інтелектом - майбутнє.